

Küresel Sorumluluklar ve Ulusal Reformasyon İnkileminde Clement Attlee Dönemi Birleşik Krallık Dış Politikası

Araştırma Makalesi /Research Article

İbrahim Çağrı ERKUL¹

ÖZ: 1945 ve 1951 yılları arasında Birleşik Krallık Başbakanı olan Clement Attlee, II. Dünya Savaşı sonrasında karşılaşılan ekonomik ve sosyal sorunların yanında, ülkesini ilgilendiren çok sayıda dış politika konusıyla da uğraşmak durumunda kalmıştır. Attlee, II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmasına rağmen Birleşik Krallık'ın küresel anlamda azalan gücünün farkındaydı. Attlee, ilgilenmek zorunda olduğu sorunların büyüklüğüne ve çeşitliliğine rağmen çok sayıda Britanyalı'nın zihninde başarılı bir başbakan olarak anılmaya devam etmektedir. Buna rağmen makale Attlee'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) alınacak desteğe ve ülke içerisindeki reformlara odaklanırken özgür bir dış politika izleyemediği ve Britanya İmparatorluğu'nun oluşumunda sorumlu olduğu uluslararası ilişkiler sorunlarıyla yeterince ilgilenmediği iddiasındadır. Makalede 1945-1951 yılları arasındaki önemli dış politika olayları dikkate alınarak, bu iddia gereçlendirilmiştir. Attlee'nin bahsi geçen ilgisizliğiyle, Filistin ve Keşmir sorunlarını dünyaya "miras" bıraktığı ileri sürülebilir. Bu yönüyle Attlee, Britanyalılar nezdinde başarılı bir başbakanlık yapmış olsa da Birleşik Krallık'ın sorumlu olduğu sorunlardan kaçınmanın kolaylığını tercih ederek halefleri için de olumsuz bir örnek oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Clement Attlee, Ernest Bevin, Birleşik Krallık, Britanya, Birleşik Krallık Dış Politikası

UK Foreign Policy Under the Clement Attlee Era During the Dilemma of Global Responsibilities and National Reformation

ABSTRACT: Clement Attlee served as Prime Minister of the United Kingdom (UK) between 1945 and 1951. In addition to the economic and social problems that emerged after World War II., Attlee also had to deal with many foreign policy issues that concerned his country. He knew the UK's global power was diminishing despite his country's victory in World War II. Despite the sheer size and variety of issues Attlee had to deal with, he continues to be remembered in the minds of many Britons as a successful prime minister. Despite this, the article claims that while Attlee focused on the support from the United States (USA) and reforms within the country, he could not pursue a free foreign policy and did not sufficiently deal with international relations issues for which the British Empire was responsible. The article justifies this claim by considering the important foreign policy events between 1945 and 1951. In this respect, although Attlee was a successful prime minister in the eyes of British society, he set a negative example for his successors by the convenience of avoiding problems for which the UK was responsible from the very beginning.

Keywords: Clement Attlee, Ernest Bevin, United Kingdom, Britain, Foreign Policy of the UK

Geliş Tarihi / Received: 20/05/2024

Kabul Tarihi / Accepted: 26/08/2024

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ibrahimcagrierkul@osmaniye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4501-4302>.

1.Giriş

1945 ve 1951 yılları arasında Birleşik Krallık Başbakanlığı yapan Clement Attlee, hiç kuşkusuz hem Britanya toplumunun zihninde hem de küresel siyasete ilgi duyan kişiler açısından önemli bir siyasi figür olarak ön plana çıkmaktadır. Birleşik Krallık II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik olarak çökmüş bir görüntü verirken, Britanya İmparatorluğu'nun geleceği de belirsizleşmiş durumdaydı. Zor bir dönemde başbakanlık yapan Attlee, karşılaştığı zorluklara rağmen özellikle ülkesinin ekonomik ve sosyal reformunun sağlanmasında büyük başarılar elde etmiştir.

2016 yılında Kevin Theakston ve Mark Gill'in gerçekleştirdikleri ve alanda uzman akademisyenlerin katıldığı anket çalışmasında Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı sonrasındaki en başarılı başbakanı Clement Attlee olarak belirtilmiştir (University of Leeds, 2016). Attlee'nin başbakanlığının 1951'de bitmesi ve 1967'de ölmesine rağmen zihinlerde bıraktığı liderlik Birleşik Krallık'ın yeniden yapılandırılması ve bazı dış politika konularında ortaya koyulan başarılarla ilişkilendirilmiştir.

Kennedy'nin de belirttiği üzere, Attlee Hükümeti aralarında sanayi verimliliği, ticaret açığının daraltılması, toplumsal reformların gerçekleştirilmesi ve Avrupa'da sağlanan istikrarın da yer aldığı önemli konularda başarılı olmuştur. Diğer taraftan Attlee Britanya İmparatorluğu'ndan miras kalan ve taşımalarının mümkün olmadığı Hindistan ve Filistin gibi bazı "yüklerden" de kurtulma yolunu seçerek (Kennedy, 1990: 431-432) sorumluluklarını azaltma yoluna gitmiştir. Diğer bir ifadeyle Attlee, Birleşik Krallık'ın azalan gücüne bağlı olarak birçok küresel sorunu çözme şansını kaybettiğinin de farkındaydı. Bu sebeple Attlee, Britanya İmparatorluğu'nun neden olduğu birçok sorunu çözmek yerine bu sorunlardan kaçınmayı rasyonel bir tercih olarak görmüştür. Filistin ve Keşmir ise bunların başında gelmektedir. Her ikisi de kemikleşmiş küresel uluslararası ilişkiler sorunları olarak bugün de çözümsüzlüklerini devam ettirmektedirler. Makale bu noktada Attlee'nin Birleşik Krallık içerisinde gerçekleştirdiği reformlara odaklanarak, kendi halkı nezdinde başarılı bir başbakanlık yapmasına karşılık küresel sorumluluklarını yerine getirmeyerek kemikleşmiş sorunları dünya siyasetine miras bırakmasının bu başarılarını gölgelediği iddiasındadır. Makalede ortaya konulan bu iddia, çalışmanın özgün yönlerinden birini oluşturması sebebiyle de önemlidir.

Bu iddiayı gerekçelendirebilmek adına makale, Attlee'nin Birleşik Krallık Başbakanı olarak görev yaptığı 1945 ve 1951 yılları arasında ön plana çıkan dış politika olaylarıyla sınırlandırılmıştır. Makalenin bu şekilde sınırlandırılması bir gerekliliktir çünkü Bridges'in belirttiği üzere Attlee'nin Avam Kamarası'nda 33 ve ardından Lordlar Kamarası'nda 12 yıl görev yaptığı, 6 yıl boyunca Birleşik Krallık Başbakanı olduğu ve 8 yıldan fazla bir süre de İşçi Partisi'nin lideri olarak muhalefete önderlik yaptığı dikkate alındığında, Attlee'nin rol oynadığı tüm olayları ele alacak bir çalışma 40 yılı aşkın bir siyasi tarihi içerecek ve bu da kapsam yönünden çalışmayı imkânsız kılacaktır (Bridges, 1968: 15). Bu yönüyle makale

Attlee'nin başbakanlık dönemiyle sınırlandırmış ve yalnızca önemli dış politika kararları çerçevesinde bir analize yer vermiştir. Attlee özelinde Birleşik Krallık'ta bir lidere, ideolojiye ya da partiye aidiyet hissedilmemesi de makalede incelenen konulara dışarıdan bakılmasının önünü açmıştır.

Ayrıca şu husus da dikkate alınmalıdır ki Attlee'nin Dışişleri Bakanı Bevin'e dış politikanın tasarlanması ve uygulanması noktasında serbestiyet tanıdığı (Gaskarth, 2013: 14) dikkate alınır, makalede Bevin'in düşüncelerine de zaman zaman yer verildiği belirtilmelidir. Giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşan bu makalede, ilk olarak Attlee'nin kazandığı 1945 seçimleri sonrasında iktidarı devralması ve bu dönemde Birleşik Krallık'ın karşı karşıya kaldığı sorunlara yer verilmiştir. Bu bölümde ekonomik sorunların dış politikanın karar alma sürecini etkileyen en önemli husus olduğu saptamasından hareketle ekonomi ve dış politika ilişkisi analize tabi tutulmuştur. İkinci bölümde Hindistan-Pakistan ve Filistin özelinde dekolonizasyon, ABD ile ilişkiler, ABD'nin ekonomik yardımları, Avrupa entegrasyonu, nükleer silahlar, Kore Savaşı, Almanya'nın bölünmüşlüğü, NATO'nun kurulması ve Commonwealth çerçevesinde Attlee ve hükümetin izlediği dış politika incelenmiştir. Son bölümde ise Attlee dönemi dış politikası başarı ve başarısızlık temelinde genel olarak yorumlanmıştır. Yapılan değerlendirmede sonuç odaklı olunmamış ve o günün konjonktürünün yanında dönem kaynakları da dikkate alınarak, önemli dış politika konuları kendi gerçekliğinde değerlendirilmiştir.

2. II. Dünya Savaşı Sonrasında Birleşik Krallık'ın Durumu ve Bunun Dış Politikaya Etkisi

II. Dünya Savaşı'nın bitmesine bağlı olarak, savaş süresince ülkeyi yönetmek için kurulan koalisyon hükümetinin de fikri anlamda sonuna gelinmişti. Bu sebeple Birleşik Krallık, 5 Temmuz 1945'te bir genel seçime gitmiş ve seçim sonucunda Avam Kamarası'nda 392 koltuğa sahip olan Attlee liderliğindeki İşçi Partisi seçimi kazanmıştır (Bridges, 1968: 25-26). Attlee'nin seçimi kazanmasında Birleşik Krallık halkının, Attlee'nin söylem ve eylemleri arasında tutarlılık gösterdiğine inanması da etkili olmuştur (Aktaran: Murfett, 2014: 169).

İşçi Partisi Hükümeti'nin Temmuz 1945'te iktidarı devralmasından sonra, II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu büyük yıkımın beraberinde getirdiği ekonomik sorunları düzeltmenin, tahmin edilenden çok daha ağır bir görev olduğu anlaşılmıştır (Bridges, 1968: 31). Black'in belirttiği üzere, II. Dünya Savaşı sebebiyle sahip olduğu ulusal servetinin dörtte birini kaybetmiş olan Birleşik Krallık için savaşın sonuçları ekonomik anlamda bir felaketti. Savaşla birlikte ihracat pazarları kaybedilmiş ve buna ek olarak savaşın giderleri mali istikrarı bozmuştur. Ayrıca Birleşik Krallık'ın özellikle ABD'den aldığı krediler gerçek bir borç sorunu doğurmuştur. Alman kredilerin Birleşik Krallık'ı dünyadaki en borçlu devlet haline getirdiği (Black, 2017: 191) ve Attlee göreve gelir gelmez Amerikan yardımı olmadan ve ödemeler dengesi sağlanmadan iflas edileceği konusunda uyarılar

aldığı (Adamthwaite, 1985: 227) dikkate alındığında, Birleşik Krallık'ın içinde bulunduğu ekonomik açmaz daha iyi anlaşılacaktır.

Ekonomik gerçekler, Attlee'nin ABD'den en az 5 milyar dolar tutarında kredi istemesiyle sonuçlanmıştır. 1945 Eylül ayında talep edilen krediyi müzakere etmek için bir heyet görüşmeler için ABD'ye gitmiştir. Görüşmelerden çıkan sonuç, istenen kredinin umulduğu kadar çabuk sağlanamayacağına anlaşılması olmuştur. İlginç bir bakış açısından kredinin verilmek istenmemesinin nedenlerinden biri de kapitalizmin savunucusu olan ABD'nin, Birleşik Krallık Hükümeti'nin sosyalist projesine fon sağlama konusundaki isteksizliği idi (Haney, 1988: 86). ABD'nin 15 Temmuz 1946'da onayladığı kredi ABD açısından sorunsuz değildi. Birleşik Krallık Hükümeti'nin acil olarak mali yardıma ihtiyacı bulursa da kredinin ABD de Kongre onayı alması uzun sürdüğü ve Temsilciler Meclisi ile Senato üyelerinin yüzde kırkıdan fazlasının kredinin verilmesine olumsuz oy kullanmış olduğu da not edilmelidir. Krediyeye muhalefet edilmesinde, Birleşik Krallık'ın I. Dünya Savaşı'ndan kalan borçlarını ABD'ye ödeyememiş olması, II. Dünya Savaşı'nın ABD'ye maliyeti ve verilecek kredinin ABD'nin ulusal borcunu azaltma ve savaş sonrasında ekonomik istikrarı yeniden sağlama görevlerini sorunlu hale getirebileceği düşünceleri etkili olmuştur (Grant, 1995: 494-495). Attlee, ABD'nin mali yardımını önemsemekle birlikte esas olarak Birleşik Krallık'ın endüstrisini yeniden canlandırarak dış ticaret üzerinden ekonomiyi toparlama niyetindeydi.

Attlee'nin 1954'te Foreign Affairs'de yayınlanan bir makalesi üzerinden bu konuyu ve ABD'ye bakışını anlamak mümkündür. Attlee, devletlerin uzun vadeli hedeflerinin aynı olması durumunda bile görüş ayrılıklarının çıkabileceğini belirterek, benzer bir durumun ABD ve Birleşik Krallık arasında da yaşandığını ifade etmiştir. Halklar ve yönetimler açısından birçok soruna farklı bakış açılarının bulunduğu ön kabulüyle ikili ilişkilerde sorunların yaşanabileceğinin farkında olan Attlee, anlaşmazlıkları ön plana çıkarmanın eski sorunları da gündeme getirerek ikili ilişkilere zarar vereceğini düşünmekteydi. O'na göre ikili ilişkilerde ticaret önemli bir sorun olarak devam etmekteydi. Birleşik Krallık'ın endüstrisini ayakta tutabilecek bir dış ticaret potansiyeline yeniden kavuşmak istemesi, yardımdan ziyade ticareti ön plana alan bir yaklaşımla mümkündü. ABD ise Birleşik Krallık'ın bu çabasına destek olmayarak sınırlandırıcı bir strateji izlemekteydi. En nihayetinde ise yardımı veren ve bunu alanın konumları birbirinden farklılaşmaktaydı ki bu, Attlee'nin istediği bir şey değildi. (Attlee, 1954a: 190-202). II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşik Krallık hem sahip olduğu prestiji hem de önde gelen bir ekonomik aktör olarak sahip olduğu imajı korumaya çalışırken karşılaştığı en önemli sorun, ekonomi politikası ve dış politikanın giderek iç içe geçmesiydi. Diğer bir ifadeyle Birleşik Krallık'ın ekonomik ihtiyaçları büyük ölçüde dış politikayı şekillendirmekteydi. Bu noktada özgün bir dış politika izlenmesini sınırlandıran

diğer faktör de ABD'ye olan ekonomik bağıllığın bir sonucu olarak dış politikanın ABD'ye uyumlu² hale getirilmesi çabasıydı (Gaskarth, 2013: 156).

Attlee, iktidarının hemen başında Birleşik Krallık'ın sahip olduğu askeri kabiliyetler ve üslerle, ABD ve Sovyetler Birliği'nin yanında büyük güç statüsünü sürdürdüğünü düşünmekteydi. Ancak Birleşik Krallık II. Dünya Savaşı'nın galibi olmakla birlikte, savaşta altın ve döviz rezervlerini tüketerek birçok alanda ABD'ye bağımlı hale gelmiş durumdaydı. Diğer taraftan Birleşik Krallık ihracata bağılı ticaretini kaybetmiş olduğu gerçeğiyle yüzleşmişti. ABD'ye böylesine ihtiyaç duyulan bir dönemde dahi Birleşik Krallık için büyük güç statüsünden vazgeçmek kolay olmasa da (Kennedy, 1990: 430-431) Attlee bu konuda gerçekçi bir bakış açısına sahipti.

Britanya'nın azalan ekonomik durumuyla dünya taahhütlerini sürdürmeye gücünün yetip yetmeyeceği konusu Attlee için önemliydi. Bu noktada Attlee'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşik Krallık'ın hem dış politikasında hem de askeri stratejisinde kabul edilen temel hususlara karşı çıkan bir yaklaşıma sahip olduğu belirtilmelidir. Çünkü Attlee Birleşik Krallık'ın Akdeniz ve Orta Doğu başta olmak üzere dünya çapındaki rolünü sürdüreceği kaynaklardan yoksun olduğunu düşünmekteydi. Bu yetersizliğe rağmen bölgede varlığın sürdürülmeye çalışılması, ülke içine yönelik izlenecek politikayı da tehlikeye atacaktı. Diğer taraftan Attlee'nin ülkesinin kayıplarını azaltma amacıyla izlemeye çalıştığı dış politikanın zaman zaman Dışişleri Bakanı Bevin ile anlaşmazlığa sebep olduğu da not edilmelidir (Weiler, 1987: 78-79).

Bevin, özellikle Orta Doğu konusunda farklı düşünmekteydi. O'na göre Orta Doğu özellikle petrol gelirleri üzerinden ülke bütçesine katkıda bulunmaktaydı ve Birleşik Krallık'ın bölgeden çekilmesi durumunda hem ekonomik kayıp yaşanacaktı hem de Sovyetler Birliği'nin etkisini arttırabileceği bir güç boşluğu oluşacaktı. Orta Doğu'nun petrol ve stratejik konumunu dikkate alan Bevin, 1949'da Birleşik Krallık'ın dış politika öncelikleri sıralamasında, Orta Doğu'yu Birleşik Krallık'tan sonra ikinci sırada kabul etmiş ve bölgeye yönelik önem verilmesi konusunda kabine üzerindeki baskısını sürdürmüştür (Bartlett, 1989: 75). Attlee ise ülkesinin küresel anlamda azalan gücüne bağılı olarak dikkatini ülke içerisindeki ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştirmeye kaydırmıştı. Attlee'nin hayata dair tecrübeleri de O'nun bu politika tercihinde etkili olmuştur.

Esasında Attlee'nin ülke içindeki sorunlara yönelmesi şaşkırtıcı değildi. Attlee'nin hayatını şekillendiren dönüm noktası, kendisinde toplumsal vicdan ve kamu hizmeti duygusunu uyandıracak olan Doğu Londra'da bulunan bir erkek kulübü olan Haileybury House'u 1905'te ziyaret etmesiydi. Sonrasında bu kulübün yöneticisi olan Attlee, işçi sınıfını temsil edecek şekilde siyasete dahil olmuştur

² Foot'a göre, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Birleşik Krallık orta büyüklükte bir güç olarak konumlandırılmıştır. Bunda Hindistan'ın bağımsızlığı, Orta Doğu'da etkili olduğu nüfus alanlarından geri çekilmesi, ekonomisini düzeltebilmek ve Avrupa'da güvenliği sağlamak için ABD'ye duyduğu bağımlılık etkili olmuştur (Foot, 1986: 43).

(Brooke, 1998: 306). Sosyal hizmetlerle ilgilenmeye başlayan Attlee, insanların kötü koşullar altında nasıl yaşadıklarını öğrenme fırsatı yakalamıştır. Bu noktada Attlee, fakir insanların ekonomik anlamda kendilerinden daha kötü durumda olan insanlara karşı gösterdikleri cömertlik, O'nu bu insanlara daha da yakınlaştırmıştır. Bununla birlikte deneyimleri ve hisleri içinde yaşadığı dönemin sosyal ve ekonomik sisteminin temellerini incelemeye yönelmesi, Attlee için sosyalizmin kapısını da açmıştır (Bridges, 1968: 16). Attlee uzun bir süre maddi ve sosyal sorunların çok olduğu Doğu Londra'da yaşamıştı. Siyasi yükselişini de bu bölgede şekillendiren Attlee, işsizlik konusuna özel ilgi göstermiştir.³ Attlee'nin 1922'de İşçi Partisi'nin milletvekili olarak parlamentoya girdiğinde, ilk konuşmasını da işsizlik üzerine yaptığı unutulmamalıdır (Prime Minister Clement Attlee, 1945: 427).

Birleşik Krallık'ta ekonominin dış politika üzerindeki belirleyiciliğini ortaya koymak adına, Almanya'nın bölünmüşlüğü iyi bir örnek olacaktır. Çünkü Birleşik Krallık kendisini Almanya'da da ekonomik ve psikolojik bir çıkmazın içinde bulmuştur. Birleşik Krallık'ın Almanya'daki işgal bölgesi, bir sanayi bölgesi olan Ruhr'u⁴ da kapsamaktaydı. Sorun şuydu ki bu bölge savaştan en çok etkilenen bölgelerden biri olarak, gerçek bir gıda sorunu yaşamaktaydı. Ekonominin savaş sonrasında yaşadığı sorunlar ve Almanlara yönelik olumsuz bakış dikkate alındığında, Birleşik Krallık'ta gıdanın karneye bağlandığı bir dönemde Almanya'ya gıda gönderilmesi doğru bulunmuyordu. Bu nedenle Attlee, Almanya'nın kendi masraflarını karşılayabilmesi için ABD ve Fransa ile iş birliğini önemsemek durumunda kalmıştır (Shlaim, 1985: 125). Ayrıca Attlee Hükümeti'nce Almanya politikasının açıkça ortaya koyulamaması, Birleşik Krallık'ın kendi işgal bölgesindeki kontrolünü azaltmasına neden olduğu gibi 1946'da Birleşik Krallık'ın kendi işgal bölgesini ABD ile birleştirmesi neticesinde kontrol ve planlama da ağırlıklı olarak ABD'ye geçmiştir (Aktaran: Canbolat, 2023: 81). 1947'nin sonuna gelindiğinde, Potsdam'ın birleşik bir Almanya ortaya çıkarmayacağı net bir biçimde ortaya çıkmış olsa da Birleşik Krallık birleşik bir Almanya'nın sürdürülemeyeceği ve riskli bir girişim olduğunun zaten farkındaydı (Deighton, 1987: 450-451).

Sovyetler Birliği'nin ilk atom bombasını 1949'da denemesi, yukarıda bahsi geçen farkındalığı arttırmıştır. Bu sebeple Almanya'nın yeniden silahlandırılmasını da

³ Attlee 1920'de yayınlanan *The Social Worker* isimli kitabında, işsizliğe ilişkin olarak şu cümleleri kurmuştur. "...*şu andaki gelişme aşamamızda işsizlik, sanayi toplumunun bir hastalığıdır ve bireysel kadın ve erkeklere yönelik alınacak hiçbir önlem, işsizliğin nedenlerinin mümkün olduğunca ortadan kaldırılmasının yerini alamaz.*" (Attlee, 1920: 16).

⁴ Almanya'nın kontrolü noktasında Birleşik Krallık'ın savunduğu planda Attlee'nin belirleyici bir yeri bulunmaktaydı. Öyle ki plan "Attlee Komitesi" adı altında sunulmuştur. Attlee'nin önerisine göre, Birleşik Krallık Kuzey Denizi'ndeki önemli limanları da içeren kuzeybatı Almanya'yı kontrol edecekti. Buna göre Bremen ve Hamburg ile Almanya'nın başlıca sanayi bölgelerinden biri olan Ruhr'un da Birleşik Krallık'ın kontrol bölgesi içerisinde kalması hedeflenmekteydi (Spitzer, 1988: 103-104).

içericek şekilde Avrupa'nın askeri anlamda savunulmasına yönelik süreç de hızlandırılmıştır. (Melissen ve Zeeman, 1986-1987: 91) Düşünsel anlamda yaşanan görece değişime rağmen 1950'nin Mart ayında Dışişleri Bakanı Bevin, Almanya ve Fransa'nın bir araya getirilmesinin önemli olduğuna inanmakla birlikte, Almanya'nın yeniden silahlanması sorununa ilişkin olarak "*Hepimiz buna karşıyız*" ifadesini kullanmıştır (Onslow, 1951: 455). Kısaca Birleşik Krallık Avrupa'nın güvenlik temelindeki çekincelerinin farkında olmakla birlikte, Almanya'ya henüz tam anlamıyla güvenmemektedir.⁵ Ekonomi ve dış politika arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde ortaya koyan bir diğer bağlam da kuşkusuz Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'nın (AKÇT) kurulmasına giden süreçte, Birleşik Krallık'ın tutumudur.

Makalede ayrıca değinilecek olan Marshall Planı⁶, Attlee Hükümeti için açık bir ikilemi de beraberinde getirmekteydi. Çünkü Bevin'in ABD'yi Batı Avrupa'nın ekonomisi ve güvenliği konusunda daha fazla sorumluluk üstlenmeye teşvik ettiği bir dönemde Batı Avrupa'nın kendi içerisinde ekonomik bir birliğe yönelik olarak oluşturduğu çabanın dışında kalmaya çalışması sorunluydu (Bew, 2017: 461). Bu bağlamda Attlee döneminde, 1904'te kabul edilen Entente Cordiale'nin de sonu gelmiş görünüyordu. Almanya'daki işgal bölgelerinin birleştirilmesi sürecinde ortaya çıkan Birleşik Krallık-Fransa anlaşmazlığına, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) çerçevesinde azalan işbirliği ve diyalogun da eklenmesi, ikili ilişkilerdeki sorunu daha da görünür kılmıştır. Diğer taraftan Birleşik Krallık'ın Commonwealth ülkelerine verdiği taahhütler ve millileştirdiği ekonomisi sebebiyle Avrupa'daki örgütlenme ile arasına mesafe koyması, Fransa ile ilişkileri de sınırlandırmıştır. Nihai olarak, Birleşik Krallık'a önceden herhangi bir uyarı/bilgilendirme yapılmaksızın Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) ilan edilmesi, Fransa özelinde Avrupa ile ilişkilerin ne ölçüde değiştiğini göstermekteydi (Géraud, 1954: 381-383). Kısaca Avrupa birleşmeliydi ancak Birleşik Krallık olmadan bunu yapmalıydı.

Bu döneme ilişkin olarak değinilmesi gereken bir başka konu ise Attlee'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik düşüncesinin nasıl şekillendiğidir. İşçi Partisi'nin iktidarı ve Attlee'nin sosyalist ideolojisi⁷, Birleşik Krallık'ın Sovyetler Birliği'ne bakışını değiştirebileceği bir dönemi başlatabilme ihtimalini doğurmuştur. Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi Ulusal Yürütme Komitesi'nin, 1944'te düzenlenen yıllık konferansta sunmak için hazırladığı raporda geçen "*Savaş Avrupa'da ya da Asya da*

⁵Whitworth'un belirttiği üzere İşçi Partisi'nin solunda konumlanmış olan siyasiler, Almanya'nın yeniden silahlandırılması için "güvenlik koşullarının" sağlanmasının bir ön şart olarak kabul edilmesini istemekteydiler. Bu noktada Attlee'yi "güvenlik koşullarının" karşılanması gerektiğine ikna etmeyi başardıkları unutulmamalıdır (Whitworth, 2021: 185).

⁶ Dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın hazırladığı ve kendi adıyla anılan bu plan ekonomik yönden Avrupa'nın kalkınmasını hedeflemekteydi. Marshall Planı'nın ortaya koyulmasında ABD'nin Avrupa'ya yaptığı yardımların sürdürülebilir olmasını istemesi de etkili olmuştur (Özdemir, 2021: 262).

⁷Howell'in ifadesiyle "*Attlee ve meslektaşları kendilerini sosyalist olarak tanımladılar. Ancak onların başarısı reforme edilmiş bir kapitalizmdi.*" (Howell, 2006: 131).

bitince Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, hem askeri hem de endüstriyel kaynaklar açısından büyük olan üç büyük büyük güç olacaktır. Bu nedenle ilk amacımız, mümkün olan en yakın Anglo-Amerikan ve Rus iş birliğini sürdürmek olmalıdır. Üçümüz bir arada olursak her şey yoluna girecektir; eğer ayrılırsak her şey karanlık ve belirsiz olacaktır” (Aktaran: Haraszti, 1988: 279) düşüncesi, iktidarın devralınması sonrasında Sovyetler Birliği'nin belirtilen denklem içerisinde tutulmasının kolay olmadığını hükümete göstermiştir. Kissinger'ın belirttiği üzere Stalin, Attlee'nin savaş zamanı ittifakını yenileme teklifini geri çevirmişti. Dışişleri Bakanı Bevin de İşçi Partisi'nde yer alan etkili sol kanadı dikkate alarak, Sovyetler Birliği ile iş birliği kapısını açık tutabileceğine inanmaktaydı. Her ikisinin anlamadığı şey ise Sovyetler Birliği'nin sosyalizmin diğer demokratik versiyonlarıyla kapitalistlerden daha şiddetli bir şekilde mücadele ettiğiydi (Kissinger, 1982: 580).

Attlee başbakan olduğunda, mevcut uluslararası duruma iyimser bir bakış açısıyla yaklaşmaya kararlı olmakla birlikte, Stalin'in amaçları konusunda dikkatli olunmasının zorunluluğunun farkına varmıştır.⁸ Bununla birlikte Attlee, Birleşik Krallık'ın olaylara Sovyetler Birliği'nin açısından bakmasının önemli olduğunu ve Sovyetler Birliği'ne karşı saldırgan görünebilecek eylemlerin dışında kalınması gerektiğini düşünmekteydi (Pearce, 1997: 162). Bu yönüyle ihtiyatlı bir politika izleme niyetinde olan Attlee, küresel barışın sağlanması noktasında uluslararasılığı da desteklemekteydi.

Smith ve Zamatica, Sovyetler Birliği'ne karşı ülkesinin siyasi ve stratejik çıkarlarını korumaya kararlı bir profile sahip olduğunu düşündükleri Attlee'nin tecrübesi ve siyasi geçmişiyle, dış ilişkiler konularına kayıtsız kalamadığını belirtmişlerdir. Bu noktada Attlee'nin dış ilişkiler konusunda merkeze konumlandığı düşünce, uluslararasılık üzerine inşa edilmişti. Attlee saldırganlığı durdurabilecek yeterlilikte ve caydırıcı olan bir uluslararası örgütün gerekliliğine inanmakla birlikte, Milletler Cemiyeti'nde (MC) yaşanan başarısızlığı örgüte yeterince destek verilmemesine bağlamıştır. Şu da belirtilmelidir ki II. Dünya Savaşı devam ederken, daha çok içişleriyle ilgili konulara odaklanan ve uluslararasılığı savunma şansı kalmayan Attlee, bir süre bu noktadaki görüşlerini ikinci plana atmak durumunda kalmıştır (Smith ve Zamatica, 1985: 237-240). Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrasında BM'nin ortaya koyacağı etki konusunda iyimser bir bakış açısına sahip olan Attlee, henüz oluşum aşamasındaki BM'ye verdiği önem üzerinden örgüte karşı dikkatli olunmasını gerekli görmekteydi (Pearce, 1997: 162).

Özetle 1945'in hemen ardından Attlee için II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkım ve ABD yardımına olan ihtiyacın beraberinde getirdiği en önemli sorun, özgür ve özgün bir dış politika izleme şansının azalması olmuştur. Diğer taraftan

⁸Birleşik Krallık'ta dışişleri bakanlığı ve başbakanlık yapmış olan Anthony Eden de bu konuya 1950'de yayınlanan kitabında dikkat çekmiştir. Ona göre Sovyetler Birliği'nin Almanya ile ilgili niyetleri, Almanya'yı ekonomik bir bütün olarak tutma yönünde Potsdam'da kabul edilen ilkenin, kasıtlı ve sürekli olarak ihlal edilmesiyle ilk kez ortaya çıkmıştır (Eden, 1950: 206).

ülke içindeki sorunların telafi edilmesine yönelik odaklanma, Avrupa entegrasyonunu ve imparatorluğun sorumluluklarının ikinci plana itilmesine sebebiyet vermiştir. Nihai olarak ise Attlee, Sovyetler Birliği'ne karşı temkinli bir politika izlerken, BM'yi küresel sorumluluklarını devredebileceği bir araç olarak değerlendirmeye yoluna gitmiştir.

3. Önemli Dış Politika Konuları Çerçevesinde Attlee Dönemi Birleşik Krallık Dış Politikası

5 Temmuz 1945'te gerçekleştirilen genel seçimin sonuçları henüz açıklanmadığı için 17 Temmuz 1945 tarihli Potsdam Konferansı'nda Birleşik Krallık, ilk olarak Churchill'in başbakanlığında temsil edilmiştir. Bu konferansta, savaş dönemi hükümetin Başbakan Yardımcısı olan Attlee de Churchill'e eşlik etmiştir. Seçim sonuçları 25 Temmuz'da açıklanacağı için Churchill ve Attlee konferansı yarıda keserek Birleşik Krallık'a dönmüşlerdir. Bu esnada Truman ve Stalin yeni veya mevcut başbakanın ve dışişleri bakanının dönüşünü beklemişlerdir. Seçim sonucunda galip gelen Attlee, dışişleri bakanı olarak atanan Ernest Bevin ile hemen Potsdam'a geri dönmüştür (Bridges, 1968: 26). Bu açıdan bakıldığında Attlee'nin başbakanlığı, önemli bir dış politika olayı ile başlamıştır.

ABD ile ilişkilerin yardım, nükleer teknoloji, NATO ve Kore Savaşı üzerinden ele alınması önemlidir. Birleşik Krallık ve ABD arasında nükleer silahların merkezde yer aldığı ilişkilerin gidişatı, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında büyük oranda farklılaşmıştır. Savaşın sürdüğü dönemde nükleer iş birliği ve nükleer silahların kullanımı temelinde yapılan 1943 Quebec Antlaşması, Birleşik Krallık için büyük bir öneme sahipti. Bu antlaşmaya göre ABD ve Birleşik Krallık geliştirecekleri nükleer silahı birbirlerinin rızası olmadan üçüncü bir aktöre karşı kullanamayacaklardı. 1944'teki Hyde Park Antlaşması ise tarafların nükleer enerji alanında tam bir iş birliği taahhüt etmeleri sebebiyle Birleşik Krallık açısından kıymetliydi. Quebec Antlaşması uyarınca, Birleşik Krallık'ın atom bombasının Japonya'ya karşı kullanılmasına rıza göstermesi gerekmekteydi. ABD'nin atom bombasının geliştirilmesindeki rolünün Birleşik Krallık'a göre fazla olması, Birleşik Krallık'ın alınan kararın yalnızca kabulüyle sonuçlanmıştı. II. Dünya Savaşı sonrasında ise ABD'nin nükleer çalışmalarda ağırlığı, Birleşik Krallık ile yapılan anlaşmaların sorgulanmasının önünü açmıştır. Bu bağlamda yaşanan rahatsızlık Birleşik Krallık'a iletilmiş ve Attlee Hükümeti anlaşmalardan doğan haklarından vazgeçmek durumunda kalmıştır (Jones, 2011: 800-802).

ABD Kongresi'nden 1946'da geçen McMahon Yasası, Birleşik Krallık da dahil olmak üzere ABD'nin diğer ülkelerle atom bilgisini paylaşmasını yasadışı kılıyordu. Buna uymayanlar ise ölüm cezası ve ömür boyu hapis cezası ile cezalandırılabilir. Bu yasanın Birleşik Krallık üzerinde iki yönlü bir etki yaptığı ileri sürülebilir. İlk olarak, Birleşik Krallık'ın nükleer çalışmaları başlatabilmesi için ABD yardımının gerekli olduğunu düşünenler tarafından ABD'ye karşı bir tepkisellik oluşmuştur. İkinci etki ise McMahon Yasası, Birleşik Krallık'ın kendi bilgi ve imkanlarıyla nükleer çalışmalara başlayabileceği ve kendi atom silahına

sahip olabileceğine inananlar için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir (Gowing, 1989: 40-41).

Attlee, ABD'nin atom enerjisini tekeline alma çabasında olması durumunda bunun uluslararası gerilimlere ve taraflar için yıkıcı bir silahlanma yarışına yol açacağı düşüncesine sahipti. Nihai olarak ise Attlee'ye göre diğer aktörler bu konuda zaman ve para harcarsa, kendi nükleer silahlarını yapabilirlerdi. İşte bu noktada Birleşik Krallık'ta bazı aykırı sesler olsa da hızlı davranmamak kaydıyla Birleşik Krallık'ın kendi nükleer kapasitesini geliştirmesi gerektiğine yönelik düşünce ön plana çıkmaktaydı. Birleşik Krallık'ın kendi nükleer silahına sahip olması hem büyük güç olarak statüsünün devamı hem de küresel çıkarların korunması için gerekli görülmekteydi (Gormly, 1984: 126-127). Kundnani'ye göre Bevin de yaşanan ekonomik sorunlara rağmen, Birleşik Krallık'ın nükleer silaha sahip olması ve böylece nükleer caydırıcılığının sağlanması hususunda gerçek bir irade ortaya koymuştur. (Kundnani, 2019&2020: 21). ABD ve Birleşik Krallık'ın nükleer teknoloji üzerinde yaşadıkları anlaşmazlık, ilişkilerin kusursuz ilerlemeyeceğini göstermesi açısından önemliydi. Bunun yanında ABD'nin mevcut atom silahlarının kullanımı konusundaki tutumu da Birleşik Krallık için sorun teşkil etmekteydi.

1948'de Berlin ablukasının başlamasının ardından Attlee hükümeti, daha sonra atom bombası taşıyacak şekilde yapılandırılan 60 Amerikan B-29 bombardıman uçağının ülkesinde konuşlandırılmasını kabul etmiştir. Birleşik Krallık ortaya çıkan güvenlik sorununa paralel olarak, ABD'nin üslerin kullanım şartlarını yalnızca bir centilmenlik antlaşmasına dayandırmasını dahi sorun etmemiştir. Ancak Attlee'nin bu konuda bazı güvenceler talep etmesine rağmen ABD'nin bunu reddetmesi, Birleşik Krallık'ta nükleer silahların kullanımına ilişkin endişeleri arttırmıştır. Bununla birlikte, 1950'de Truman Kore'de atom bombası kullanmayı düşündüğünde, Attlee kaygılarını ve itirazlarını dile getirmek için Washington'a gitmek durumunda kalmıştır (Scott, 2006: 686-687).

Attlee 4 Aralık 1950'de ABD'ye yaptığı ziyaretindeki girişimiyle,⁹ MacArthur'un¹⁰ daha önce ısrarla dile getirdiği Kore'de nükleer silahlarının konuşlandırılmasına yönelik isteğinin, Truman nezdinde büyük oranda kabul edilebilirliğini yitirdiğinin altı çizilmelidir. Ayrıca Attlee'nin nükleer silahların kullanımıyla ilgili bir girişimde, ABD'nin kendilerine danışması gerektiğini görüşmeler sırasında ifade etmesi de önemlidir. Bu ziyaretiyle Attlee'nin Kore'ye ilişkin olarak Çin ile barışçıl bir çözüm müzakeresi yapılabileceği ve barışın sağlanması için ortaya çıkabilecek her fırsatın değerlendirilmesi gerektiği konusunda ABD'yi iknaya çalıştığı not edilmelidir. Attlee'nin ABD'yi ikna çabasında ön plana çıkardığı argümanlarından

⁹Birleşik Krallık ve ABD arasında istişarelerin sürdürülmesinin gerekliliği, BM kuvvetlerinin gereken süre boyunca Kore'de kalması ve Kore'deki savaşın daha büyük bir çatışmaya dönüşmesinden kaçınılması konularında uzlaşmaya varılması (Lowe, 1987: 130), Attlee'nin ziyaretinde elde edilen önemli kazanımlardandır.

¹⁰General Douglas MacArthur Kore Savaşı'nın ilk döneminde BM Kuvvetlerinin komutanı olarak görev yapmaktaydı.

biri, Batı'nın Batı Avrupa savunmasını inşa etmeye odaklanabilmesi için Çin'le bir anlaşma yapılmasının gerekli olduğuydu. Çin'de iktidarı ellerinde tutanları “genç bir milliyetçi hareket” olarak değerlendiren Attlee'ye göre Çin, emperyalist amaçlara sahip olmadığı gibi Sovyetler Birliği'nin etkisine de girme niyetinde değildi. Bu inançla BM üyeliğinin geri verilmesini de içeren bazı pazarlıklar üzerinden Kore'de savaşın sonlanabileceğine inanmaktaydı. Attlee'nin düşüncelerinin ABD'de karşılık bulmayarak yeni bir yatıştırma politikası¹¹ olarak değerlendirildiği dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan Attlee, savaşın Kore dışına yayılması ihtimalini de istememekteydi ki ziyaretinde bu noktada bazı güvenceleri almayı başarmıştı. (Dockrill, 1986: 465-466).

Bevin ve Attlee, Sovyetler Birliği ve Çin'in Kore'de savaşa sürüklendiğini görmek istememişlerdir. Çünkü böyle bir gelişmenin olması durumunda, savaşın Hong Kong'a, Malaya'ya ve Avrupa'ya yayılmasını önlemek son derece zor bir hal alacaktı. Bu sebeple Attlee Hükümeti Kore'ye asker göndererek, ABD'yi kontrol etmeyi ve anlaşmazlığın farklı bölgelerdeki çatışmalarla genişlemesinin de önüne geçmeyi hedeflemekteydi (Sanders, 1989: 68). Attlee'nin ABD'nin Kore politikasına yaptığı bir diğer katkı ise Çin'e karşı uygulanması düşünülen ablukanın, Çin'in Batı ticaretine büyük ölçüde bağımlı olmaması nedeniyle etkisiz kalacağı düşüncesini savunmasıydı. O'na göre böyle bir abluka, Çinlilerden çok Batı'ya zarar verecekti (Foot, 1986: 49).

Attlee'nin Kore'ye düzenlenecek askerî harekâtı destekleme yönündeki halk onayı zaman içerisinde azalma eğilimi gösterse de Birleşik Krallık'taki Komünist Parti dışında tüm önemli partilerin İşçi Partisi'ni desteklediği ve İşçi Partisi'ne yakın medyanın da karardan memnun olduğu unutulmamalıdır. Yeni bir Mançurya hadisesinin yaşanmaması için kolektif güvenliğin zorla bile olsa sürdürülmesi yönünde var olan düşünce de bu noktada Attlee'nin elini güçlendirmekteydi. (Buchanan, 2016: 738). Kore sorununa ilişkin olarak şu da belirtilmelidir ki II. Dünya Savaşı sonrasında ABD Japonya'nın kontrolünü Birleşik Krallık ve Avustralya'yı dışarıda bırakarak gerçekleştirmesi, ABD'nin tek taraflı olarak bir politika yürüteceğini göstermekteydi. Bu politikanın bir parçası olarak ABD

¹¹Attlee'nin barış için mümkün olan tüm yolları denemekle başarısız bir yatıştırma politikası arasındaki farkı, geçmiş tecrübeleriyle ayırt edebileceği ileri sürülebilir. Chamberlain'in Hitler Almanyası'na karşı uyguladığı yatıştırma politikasına ilişkin olarak Attlee, otobiyografi kitabında şunları yazmıştır: “Chamberlain bana, savaşı önlemenin olası bir yolu olduğunu düşündüğü Hitler'i görmek için Almanya'ya uçma niyetini bildirdi. Ona bu girişime pek inanmadığımı ama prensipte kararlı davranması koşuluyla bu eylemine karşı çıkamayacağımı söyledim. Tam da dış işleri tartışacağımız sırada Meclise niyetini bildirdi. Prensipden ödün vermeden barışın korunması için hiçbir şansın göz ardı edilmemesi gerektiğini söyledim. Ama yapılan sadece ödün vermektir. Münih'ten bir parça kağıtla döndüğünde ihaneti fark ettik ve Muhafazakarların çoğunluğu ayağa kalkıp tezahürat ederken biz sessiz kaldık.” (Attlee, 1954b: 145). Ayrıca Attlee 6 Aralık 1950'de yaptığı bir açıklamada, ziyaretinin yatıştırma politikasıyla ilgili olmadığını “Bana, buraya bunu yapmak için geldiğime inanan insanlar olduğu söylendi. Bu doğru değil: Hepimiz kendi acı deneyimlerimizden, yatıştırmanın işe yaramadığını biliyoruz.” sözleriyle açıklamak durumunda kalmıştır. (Prime Minister Attlee, 1951: 48).

Kore'ye yönelik askeri girişiminde de Avrupalı müttefiklerine danışma ihtiyacı hissetmemiştir (Sander, 2004: 278). Yalnızca bu örnek dahi, Birleşik Krallık'ın küresel gücünde meydana gelen değişimi belirginleştirmiştir. Yine de Kore'de yaşananlara ve ekonomik gücündeki ciddi azalmaya rağmen Birleşik Krallık'ın bazı konularda ABD'ye muhalefet edebilmesi de kıymetliydi.

Daha önce ele alındığı üzere Birleşik Krallık'ın ABD yardımına ihtiyaç duyması, ekonomik konuların müzakeresinde Birleşik Krallık açısından dezavantajlı bir pozisyonu beraberinde getirmekteydi. Örneğin ABD, 1947'de Birleşik Krallık'tan emperyal imtiyazlı ticaret sistemlerinin ortadan kaldırılmasını talep etmiş ve bu talebinin gerçekleşmemesi durumunda Birleşik Krallık'ı kısa bir süre önce açıklanan Marshall Planı'nın kapsamının dışında bırakmakla tehdit etmiştir. Attlee Hükümeti ise Birleşik Krallık'ın derin bir ekonomik zayıflık içinde olmasına ve gelecekteki Amerikan yardımına bağımlı olmasına rağmen, Marshall Planı üzerinden yapılan tehdide karşı koyarak kabul etmemiştir (Toye, 2003: 912). Bu hadise, Birleşik Krallık'ın imparatorluğun kazanımlarından hemen vazgeçmek istemediği şeklinde yorumlanabilir.

NATO'ya değinirsek, Attlee tarihten aldığı dersle ABD'nin küresel bir oyuncu olarak dünyayla bağlantılı olmasını izolasyonist bir politika izlemesine tercih etme niyetindeydi (Bew, 2017: 413). Soğuk Savaş'ta yaşanan gelişmeler ABD'yi Batı Avrupa'nın savunmasını sağlama noktasında zorlarken, Birleşik Krallık'ın da ABD'ye yönelik düşüncesi şekillenmekteydi. Buna göre Birleşik Krallık'ın politikası geçici bir Amerikan ekonomik yardımı ile nüfuzunu dünyada yeniden inşa etmekten ABD ile güvenlik temelinde uzun vadeli ve daha kapsamlı bir ilişki geliştirilmesine doğru evrilmiştir (Bartlett, 1989: 82).

Attlee Hükümeti'nin Avrupa ile iş birliğini güvenlik temelinde kurguladığı açıktı. Bu bağlamda Almanya'dan gelebilecek tehdide odaklanıldığı bir dönemde Fransa ile yapılan 1947 Dunkirk Antlaşması önemli olmakla birlikte, yeni ve çok taraflı bir askeri pakt üzerinden güvenlik çekincelerinin giderilmesi gerekli görülmekteydi. Bu yönüyle Dunkirk Antlaşması'nın çok taraflı olarak Batı Avrupa'nın güvenliğini sağlayacak bir versiyonu olarak da değerlendirilebilecek olan 1948 Bürüksel Antlaşması ortaya çıkmıştır. Bu yeni girişim, Birleşik Krallık tarafından desteklenmekle birlikte yeterli bulunmamaktaydı. Bevin, ABD'nin de içinde olacağı bir askeri pakt istemekteydi. Böylece muhtemel bir savaşta ABD, ilk günden itibaren kendileriyle savaşa dahil olabilecekti (Baylis, 1984: 618-627). NATO'nun kurulması noktasında ortaya çıkan pürüzlerin kaldırılmasına ise Berlin ablukasının yardım ettiği ileri sürülebilir (Garnett vd., 2018: 112).

Attlee hükümetinin ortaya koyduğu çabanın da katkısıyla 1949'da NATO'nun kurulması, Birleşik Krallık'ın uzun vadedeki güvenlik çekinceleri için önemliydi. Diğer taraftan Birleşik Krallık, ABD'nin Avrupa savunması ve NATO temelinde yaptığı fedakarlığa karşı bazı maliyetlere katlanmak durumunda kalmıştır. Bu kapsamda NATO'nun kıtasal kara kuvvetlerine büyük bir katkı yapmış ve dönemin ABD Başkanı Truman'ın komünist yayılmacılığa karşı yürüttüğü küresel politikaya

(Kore Savaşı da dahil olmak üzere) askeri destek sağlamıştır. Aynı zamanda Birleşik Krallık, Batı Avrupa'nın savunulması noktasında da kendisini ABD'ye karşı sorumlu hissetmiştir. Ancak tüm bunları yaparken kendisini Batı Avrupa'da kurulacak bir ekonomik topluluğun oluşturulmasına yönelik çabanın dışında tutma yönünde bir irade ortaya koyması (Sanders, 1989: 7-8) izah edilmelidir. Bu noktada yapılacak en yalın açıklama Matthijs'in belirttiği üzere, Attlee'nin dış politika tercihlerini küresel aktörlük iddiasıyla Avrupa'dan uzaklaştırmış olduğudur (Matthijs, 2014: 92). Attlee'nin AKÇT'nin¹² oluşum sürecine yönelik mesafeli tutumu da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

İmparatorluğun tasfiyesine bakıldığında, Attlee döneminde büyük kırılmaların yaşandığı görülecektir. Bu bağlamda ilk olarak Ürdün'e değinmek yerinde olacaktır. Ürdün, 1946'da Britanya'dan bağımsızlığını alarak resmen bağımsız bir krallık haline gelmiştir. Ürdün bağımsızlığını elde etmesine rağmen Birleşik Krallık danışmanları, askeri komutanları ve kalkınma uzmanları aracılığıyla bu ülkedeki nüfuzunu korumaya devam etmiştir (Tal, 1995: 39). Hindistan, Pakistan ve Filistin'de yaşanacak gelişmeler ise bağımsızlığın sağlanmasının Ürdün kadar kolay olmayacağını göstermiştir.

Sanders'a göre Attlee hükümeti sömürcülere bazı anayasal reformlar vaat ederek, sömürgeciliğin sona ermesini geciktirmeye çalışmamıştır.¹³ Bu bağlamda Hindistan'da artan milliyetçiliği net bir biçimde görerek yönetimi sürdürmelerinin mümkün olmadığını gören Attlee, oluşabilecek sorunları da dikkate alarak mevcut koşullar altında ayrılmanın en iyi seçenek olduğunu düşünmüştür. Attlee'nin bu temelde Hindistan'ın bağımsızlığını sağlaması dikkate değer bir başarı olarak değerlendirilmiştir (Sanders, 1989: 78). Bu politika *Attlee Hükümeti'nde Maliye Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Hugh Dalton'un "Bir yerde artık istenmiyorsanız ve sizi istemeyenleri bastırarak gücünüz yoksa yapılacak tek şey oradan çıkmaktır."* (Ferguson, 2015: 333) şeklinde ifade ettiği düşünceyle uyum içerisindedir.

II. Dünya Savaşı sürerken, Hindistan'ın iki eyalete bölünmesi fikri ön plana çıkmıştır. Bu noktada Britanya'nın zayıflayan yönetimi ve Hindistan'dan çekilme ihtimali ülkedeki düzensizliği arttırmıştır. Attlee, Müslüman ve Hindu topluluklarının liderleri arasındaki yaşanan anlaşmazlıkların çözülemeyeceği sonucuna vardığı için Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığını sağlanması için Lord Mountbatten'i genel vali olarak atamış ve iki devletin bağımsızlığı gerçekleştirilmiştir (Bridges, 1968: 30). Ahuja'nın belirttiği üzere 15 Ağustos 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla sona eren uzun sömürge yönetimiyle Britanya, en değerli kolonisini de kaybetmiş oluyordu. Diğer taraftan

¹²Attlee'nin AKÇT'ye katılma davetini reddettiği dönemde muhalefetteki Muhafazakâr Parti'deki enternasyonalist düşünceye sahip siyasiler Avrupa Konseyi fikrini desteklemişler ve bu yönüyle Avrupa Konseyi'nin kurulmasında önemli bir yere sahip olmuşlardır (MacShane, 2012: 16).

¹³Attlee'nin 1945'in Eylül ayında hükümetinin Hindistan'da tam bir özyönetimin hızlıca gerçekleştirilmesini teşvik etmek için elinden gelenin en iyisini yapmaya kararlı olduğunu ortaya koyması (Parsons, 1945: 337-338) önemli olmakla birlikte, burada kullanılan kelimenin "özyönetim" olduğu ve bunun doğrudan bağımsızlık olarak anlamlandırılmayacağı açıktır.

kazandığı bağımsızlıkla Hindistan, küresel sömürgecilikten kurtulma sürecinde diğer uluslara da bir örnek teşkil ederek çok sayıda devletin bağımsızlığının önünü açmıştır (Ahuja, 2018: 3).

Esasında Britanya için Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlıkları Sovyetler Birliği, jeopolitik ve iletişim olanakları üzerinden istenmemiştir. Dışişleri bu noktadaki görüşünü zaman dilimine uygun olarak, Churchill ve Attlee'ye bildirmiştir. Bağımsızlığın ve bölünmenin kaçınılmaz olmasına bağlı olarak Britanya, jeopolitik ihtiyaçlarını büyük oranda karşılayacağına inandığı Pakistan'a ayrıca önem vermek durumunda kalmıştır. Bu noktada Bevin, Hindistan'ın bölünme sonrasında askeri ve ekonomik varlıkları adilce paylaşmaması ve Keşmir'de ortaya çıkan sorun sebebiyle Pakistan'ın azalan gücünün farkındaydı. Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan arasında bir seçim yapılmasını zorunlu kılacağı için Birleşik Krallık için istenmeyen bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Pakistan'ın bu zayıflığının kendi çıkarları için iyi olmayacağı düşüncesinden hareketle, Birleşik Krallık'ın Pakistan'a belirli bir oranda destek vermesi fikri ön plana çıkmıştır (Ankit, 2010: 50-51). Genel bir değerlendirme yapılırsa Attlee'nin Hindistan'ın bağımsızlığını kabulü, sanki bu ülkeyi kan dökülmeden bir tiranlığın pençesinden kurtarmış gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle Attlee'nin Hindistan'ı kurtaran adam olarak nitelendirilerek övülmesi (Garnett vd., 2018: 107), Birleşik Krallık'ın azalan gücünü görünür kılmamak için bir araç olarak kullanılmıştır.

Attlee Hükümeti elinde tutamayacağını öngördüğü yerlerin bağımsızlıklarını tanıma eğilimindeyken, Britanya İmparatorluğu'nun etkisini farklı bir yapılanmayla görece koruma çabasındaydı. Tam da bu noktada eski sömürgeleri 1949'da Londra Deklarasyonu ile kurulan "modern" Commonwealth içerisinde bağımsız olarak bir arada olabilecekleri ve onları net yükümlülükler altına sokmayan bir yapılanma içerisinde tutma fikri doğmuştur. Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'nın Commonwealth üyelikleriyle birlikteliğin Anglo-Saxon yapısında yaşanan değişim, bağımsızlığını kazanan diğer eski sömürgelerin üyelikleri ile devam etmiştir (Erkul, 2021: 199-203). Attlee, Britanya İmparatorluğu'nun Commonwealth'e dönüşme sürecini önemsemiş ve bu sürece katkı sunduğunu da ayrıca belirtmiştir (Attlee, 1961: 1).

Barnes'in belirttiği üzere Birleşik Krallık, bağımsızlığını yeni kazanan eski kolonilerin büyük çoğunluğuyla zaman zaman gerginlikler yaşasa da Commonwealth, ticaret, kültürel bağlantılar, göç ve savunma anlaşmaları aracılığıyla ilişkileri korumaya devam etmiştir. Bağımsızlığını yeni kazanmış devlet açısından düşünüldüğünde, Britanya ile bağların korunması özellikle egemenlik ve sınır güvenliğini sağlamanın bir yolu olarak görülerek önemsenmiştir. Bu bağlamda Seylan'ın jeopolitik konumundan faydalanabilmenin, Seylan ile kurulacak iyi ilişkilerle mümkün olabileceğini öngören Britanya, dikkatli olması gerektiğinin farkında olarak, bağımsızlık öncesinde Seylan'a büyük bir özerklik sağlamıştı. Attlee'nin Hindistan'a bağımsızlık sağlayacak olması aynı kararın Seylan için de alınması beklentisini doğurmuştur. Böylece 1947'de imzalanan

savunma anlaşmasını 1948'de karşılıklılığı da esas alan bir bağımsızlık süreci izlemiş ve Seylan bağımsızlığını elde etmiştir (Barnes, 2022: 1093-1099).

Attlee döneminde bağımsızlığı verilen bir başka devlet Burma'ydı (Myanmar). Burma'nın bağımsızlık yasasının onaylanması için parlamentoda konuşan Attlee, bundan sonra Birleşik Krallık ve Burma arasındaki ilişkinin bir antlaşma temelinde ve iki ülke arasındaki dostluğa dayanacağını belirtmiştir. Attlee bağımsızlık antlaşması uyarınca Burma'nın bağımsızlığa kadar devam eden ve bu ülke için bağlayıcı olan sorumlulukları üstlendiğini, bir askeri misyon sağlayacak olmalarının yanında Burma'ya askeri teçhizat/egitim konusunda da yardım edeceklerini ve Burma'nın başka hiçbir ülkeden askeri misyon almamayı taahhüt ettiğini belirtmiştir. Kısaca Attlee, arkalarında dost bir ülke bırakarak buradan çekildiklerini açıklamaya çalışmıştır (UK Parliament, 1947 November 5).

İmparatorluğun tasfiyesine ilişkin olarak Orta Doğu da önem arz etmekteydi. Yukarıda değinildiği üzere Ürdün 1946'da bağımsızlığını kazanmıştı. Birleşik Krallık'ın Filistin'de sorumluluk üstlenmekten kaçınması ise sonuçları günümüzde de hissedilen bir kemikleşmiş sorunun doğmasına sebebiyet vermiştir.

Savaş sonrası dönemde Birleşik Krallık dış politikasında Avrupa'dan sonra Orta Doğu en büyük önceliğe sahip olan bölgeler arasındaydı. Ancak buna rağmen Başbakan Attlee ile Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı arasında özellikle Orta Doğu üzerine anlaşmazlık yaşanmaktaydı. Attlee'ye göre Orta Doğu'daki bazı bölgeler savunulmaya değer değildi. Diğer taraftan Orta Doğu'nun korunmasının Birleşik Krallık'ın "Dünya Gücü" statüsünü sürmesi için gerekli olduğuna inanan Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı bu görüşe karşıydı. Attlee'ye rağmen kabinede de bu görüşün kabul gördüğü not edilmelidir (Aktaran: Adamthwaite, 1985: 230). Biraz daha açmak gerekirse Shlaim'in belirttiği üzere Attlee, Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'da sahip olduğu pozisyonu korumasını gerekli görmekte birlikte, Filistin'de kalmayı rasyonel bulmamaktaydı. O'na göre petrol kaynaklarının korunması ve Süveyş'in savunulmasında Filistin'in önemi abartıldığı gibi Britanya Barışı'nın (Pax Britannica) Filistin'deki manda yönetiminin varlığıyla devam edeceği düşüncesi de yanlıştı. Bu bağlamda ülkesinin gücünde meydana gelen azalmayı dikkate alan Attlee, Filistin'i terk etmeyi zorunluluk olarak değerlendirmiştir (Shlaim, 1989: 79).

Essasında Attlee'nin Filistin politikasının başbakan olmadan önce ve sonra farklılaştığı belirtilmelidir. Çünkü Attlee sonrasındaki süreçte Balfour Deklarasyonu'nu sonuçları itibarıyla eleştirmiş olsa da (Bloom, 1999: 163) İşçi Partisi'nin lideri olduğu 1935'te, İşçi Partisi'nin Filistin'de bir Yahudi Ulusal Evi kurulmasına verdiği desteği teyit etmiş ve partisinin Yahudi Ulusal Evi kavramıyla ilişkilendirilmesinden gurur duyduğunu belirtmiştir (Aktaran: Bloom, 1999: 154). Attlee başbakan olmasının ardından ise Filistin'e yapılan Yahudi göçüne karşı Birleşik Krallık'ın Arap taleplerini dikkate alması gerektiğini fark etmiş ve bu temelde bir politika izlemek durumunda kalmıştır (Kochavi, 1998: 163). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Krallık sorunu çözmek için kısa bir çaba harcamakla

birlikte bu sorundan kurtulmanın yolunu, meseleyi BM'ye taşımakta bulmuştur (Armaoğlu, 2017: 435).

Birleşik Krallık'ın Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına karşı mesafeli tutumu, 14 Mayıs 1948'de İsrail'in bağımsızlığını açıklamasının ardından da tanıma/tanınamama tartışmaları üzerinden devam etmiştir. Birleşik Krallık'ın bu politikasında İsrail'in bir devlet olarak bölgede yaşayabilirliği konusunda sahip olduğu güçlü çekinceleri belirleyici olmuştur. Bunun yanında İsrail'in varlığına yönelik çekincenin nedeni Birleşik Krallık'ın Müslüman dünyasındaki geniş çıkarlarına zarar vermek istememesiyle ilişkilidir (Haron, 1983: 217). Ancak bu çekincelere rağmen Birleşik Krallık'ın İsrail'i fiilen 1949 Mayıs ayında, hukuken ise 1950'nin Nisan ayında tanıdığı belirtilmelidir.

Son bir husus olarak Attlee'nin başbakanlığının son günlerinde imzalanan ve Birleşik Krallık'ın dışarıda bırakıldığı ANZUS (Australia, New Zealand, United States Security Treaty) hem Birleşik Krallık'ın azalan gücünü hem de ABD'nin güvenlik temelinde oluşturduğu küresel liderliği pekiştirmekteydi. Bu kuşkusuz Birleşik Krallık için bir aşağılanmayı da içermekteydi. Ancak burada daha da önemli olan, ABD tarafından yapılan bu aşağılanmanın ne ilk ne de son olduğuydu.

4. Attlee Dönemi Dış Politikasının Başarı ve Başarısızlık Temelinde Değerlendirilmesi

Thornton'a göre, 1945 sonrasında ülke içine yönelik olarak büyük sosyal reformlar gerçekleştirmeye kararlı olan Attlee Hükümeti, dikkatini iç meseleler üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunlaşma sebebiyle hükümet dış meseleleri, iç politikaya ilişkin çabaları kesintiye uğratan birer engel olarak değerlendirmeye başlamıştır. Thornton Attlee'nin Hindistan'ı ve Filistin'i aceleci bir biçimde terk etmesini de buna bağlamıştır. Bahsi geçen politikanın bir sonucu olarak Birleşik Krallık küresel anlamda sahip olduğu etkisini ve gücünü de aşındırmıştır (Thornton, 1963-1964: 19-20). II. Dünya Savaşı sonrasında imparatorluğun kaybedildiği gerçeğiyle yüzleşmişti. Diğer taraftan gücün azalması da bir diğer önemli sorundu ve azalan güç imajlanmaya çalışılsa da bu konuda yeterince sonuç alınmadığı açıktı. Diğer bir ifadeyle deniz ötesinde Britanya, propaganda üzerinden gücünü olduğundan fazla görünür kılmaya çalışsa da bu konuda gerçek anlamda bir başarıya ulaşamamıştır (Taylor, 1989: 27). Attlee'nin Birleşik Krallık'ın küresel anlamda azalan gücünü ABD ile ikame edebileceğine yönelik düşüncesi de sorunliydu.

Diğer bir ifadeyle Birleşik Krallık için ABD ile özel bir ilişki kurulması ve ABD'nin sahip olduğu gücün Birleşik Krallık'ın amaçları doğrultusunda kullanılması yönündeki öngörü (Reynolds, 1988-1989: 111) yanlıştı. Ayrıca Attlee'nin ABD ile ilişkilerinde uyum yakalayamaması onun sol/sosyalist bir görüşe sahip olması ve bunun ABD'de yarattığı kuşkuyla da ilişkilidir. Bu noktada Attlee kendisi ve partisinin üzerindeki çekinceleri ortadan kaldırmak amacındaydı.

Attlee, Mart 1948'de Avam Kamarası'na yaptığı açıklamada hassas olarak kabul edilen görevlerde bulunan komünistleri ve faşistleri görevlerinden uzaklaştıracak

bir prosedürün izlendiğini ve bununla elde edilen sonuçları açıklamıştır. Ortaya koyulan 'tasfiye prosedürü' istihbarat servislerinin ilgili kişilerle ilgili dosyaların kontrolünü de içermekteydi. İnceleme sonrasında komünist ya da faşist bağlantıları olduğu anlaşılan bir kamu görevlisine yüksek derecede kabul edilebilecek gizli belgelere erişim sağlayamayacağı bir görev teklif edilecekti. Bunun mümkün olmaması durumunda ise itiraz hakkı bulunmakla birlikte ilgili kişinin görevine son verilecekti (Hennessy ve Brownfeld, 1982: 966-967). Buna ek olarak Attlee, düşünce yapısının Sovyetler Birliği'nden düşünsel anlamda ayrıldığını ön plana çıkararak, kendisi üzerindeki ön yargıları yıkmaya çabalaması not edilmelidir. Attlee 1949 Mayıs ayında bir toplantıda, Sovyetler Birliği'ne sert eleştirilerde bulunmuştur. O'na göre Sovyetler Birliği Marshall Planı'nın başarısız olması için çabalamaktaydı. Ayrıca ideolojik bir emperyalizm üzerinden dünyayı hizaya sokma gayreti içerisinde olan Sovyetler Birliği, ekonomik konulara odaklanarak özgürlük kavramını daraltmıştır (Daily Telegraph, 1949: 2). Görüldüğü üzere Attlee'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik bakış açısı, başbakan olmasının ardından kısa bir sürede değişmiştir.

Diğer bir ifadeyle Attlee 1937 yılında yayınlanan kitabında "*Tüm ülkelerdeki Sosyalistler, militarizm ve emperyalizmin öğretisi ve ideallerinin ortak reddi konusunda birleşmişlerdir ve insanlığın siyasi ve ekonomik kurtuluşunun en geniş ve en cömert iş birliğinde yattığına inanmışlardır. Sosyal adalet barışçıl bir dünyanın temeli olmalıdır...*" (Attlee, 1937: 199) şeklinde belirttiği düşüncesinden uzaklaşırken, ABD nezdinde sahip olduğu sosyalist tanımlamasından da tam olarak kurtulamamıştır. Attlee bazı hususlarda ABD ile politik bir uyum yakalayarak Avrupa'nın güvenliği/yeniden inşası ve NATO konularında başarıya ulaşmış olsa da çok sayıda konuda ABD ile anlaşmazlıklar baş göstermeye devam etmiştir. Tüm bunlara rağmen Attlee'nin ortaya koyduğu başarı, ABD'nin fevri olarak nitelendirilebilecek eylemlerinin önüne geçme çabasına ilişkindir.

Dockrill'in belirttiği üzere Birleşik Krallık'ın gözünde ABD, dünya gücünün sorumluluklarını anlama konusunda yeni bir aktördü ve sahip olduğu gücün kullanımında sorumsuz olma eğilimindeydi. Ayrıca ABD savaşın yıkımıyla karşı karşıya kalma tecrübesinden uzak olduğu için dünyayı felakete sürükleyebilecek bir potansiyele sahipti. Birleşik Krallık'ın bu noktadaki katkısı, ABD'nin daha ılımlı bir tutum takınmasına yardımcı olmasıyla ilişkiliydi (Dockrill, 1986: 475). ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında bir süre nükleer silaha sahip olan tek aktör olması da ABD'nin "frenlenmesini" gerekli kılmaktaydı. Zaten Kore Savaşı bunu açıkça ortaya koymuştu. Birleşik Krallık iki yüzyıldan fazla süren küresel liderliğinin de bir getirisi olarak temkinli davranmanın önemini kavramıştı. Birleşik Krallık'ın benzer bir tutumu Almanya'daki işgal bölgelerinin kontrolü esnasında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda da sergilendiği not edilmelidir. Bu noktada Attlee'nin ABD nezdindeki çabaları Kore'deki savaşın yayılmaması veya Avrupa'da yeni krizlerin yaşanmaması için önemliydi.

Bartlett'in belirttiği gibi Birleşik Krallık üzerinde nihai anlamda kontrol uygulayamayacaklarını anladıkları bir ABD, nükleer varlığıyla karşı karşıya kalmıştır (Bartlett, 1989: 90). Attlee'nin nükleer silahlara ilişkin düşüncesinin de bu noktada şekillendiği ileri sürülebilir. 1947'de Attlee, ülkesinin caydırıcı olabilmesi için nükleer silaha sahip olması gerektiğine ikna olarak, bu silahın geliştirilmesine devam etme yönündeki iradeyi desteklemiştir (Bartlett, 1989: 74). Attlee'nin yaşanan ekonomik sorunlara rağmen nükleer silah sahibi olunmasına yönelik ortaya koyduğu irade, ABD ile ilişkiler ve nükleer silahların kullanımına ilişkin belirsizlik dikkate alındığında, rasyoneldi. Elbette ülkenin yeniden inşası ve ekonomik-sosyal reformlar dikkate alındığında nükleer silah geliştirmek halk tarafından kabul görmeyebilirdi. Ancak II. Dünya Savaşı'nın yıkımı henüz hafızalardaki yerini koruduğu için halk silahlanmaya veya daha büyük bir savaşı önleyebilecek savaflara müdahil olunması hususunda destekleyici bir tutum içerisindeydi.

Clements'in Gallup verilerine bağlı olarak aktardığı üzere, ekonomik zorluklara rağmen¹⁴ Birleşik Krallık halkının¹⁵ (Ağustos 1950'de) %78'i Kore Savaşı bağlamında savunma harcamalarının artmasını desteklerken, buna karşı çıkanların oranının yalnızca %14'te kaldığı dikkate alınmalıdır. Benzer bir biçimde Ocak 1951'de ankete katılanların %67'si yeniden silahlanmaya yönelik harcamaların artırılması teklifini desteklerken, yalnızca dörtte biri buna karşı görüş bildirmiştir (Aktaran: Clements, 2019:164). Azalan küresel güce rağmen önemli görülen yerlerde Birleşik Krallık'ın doğru dış politika kararları aldığı belirtilebilir. Bunların başında da Hong Kong gelmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması, Hong Kong için de bir belirsizliği beraberinde getirmiştir. Çin'in komünist birliklerinin 1949 Ekim ayında Hong Kong sınırına gelmesi sonrasında Birleşik Krallık'ın Hong Kong'u koruyacağı yönünde gösterdiği kararlılık, Çin'in olası saldırısının önüne geçilmesinde belirleyici unsurlardan biri olmuştur (Louis, 1997: 1052-1053). Çin ile gerekirse savaşılacağına gösterilmesi üzerinden sergilenen bu kararlılık, Birleşik Krallık'ın sahip olduğu büyük güç olma iddiasının korunması için hayati öneme sahipti ve Attlee'nin riskler barındırmasına rağmen aldığı bu karar yerindeydi. Attlee, Britanya İmparatorluğu'nun dağılacağını öngörmüştü ancak bu dağılma süreci başka bir aktörün topraklarını elinden almasıyla değil kendi kontrolünde gerçekleşmeliydi. Bu bağlamda Çin'in Hong Kong'u işgali fazlasıyla sorunlu bir süreci başlatabileceği için önemsenmiştir. Peki, İmparatorluğun kontrollü tasfiyesi noktasında Attlee başarılı olmuş mudur?

Moore'a göre Hindistan'ın bölünmesi ve Dominyon statüsü verilerek bağımsızlığını elde etmesi, Attlee Hükümeti'nin en büyük başarısıydı (Moore, 1983: 1). Hükümet

¹⁴Ekonomik sorunlar açısından 1949'un büyük zorlukları beraberinde getirdiği görülmüştür. 1949'da Attlee Hükümeti kaçınılmaz olarak poundun dolar karşısındaki değerini 4,03'ten 2,80'e çekerek, parasını yaklaşık %30 oranında devalüe etmiştir. (Garnett vd., 2018: 100).

¹⁵Ankete katılanların.

açısından başarı olarak görülen bu gelişme, Hindistan ve Pakistan arasında kemikleşmiş olan Keşmir sorununu da doğurduğu gibi çok sayıda savaşa sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan bir başka kemikleşmiş sorun olan Filistin sorununun ortaya çıkışı yalnızca Attlee'ye atfedilemese de sorumluluk büyük oranda O'na aittir.

Ferguson'un belirttiği üzere Britanyalılar Filistin'den "sıvışarak", yeni kurulan İsrail devletinin bir devlete sahip olmayan Filistinlilerle ve komşu Arap devletleriyle yaşadığı sorunu dünyaya miras bırakmışlardır (Ferguson, 2015: 334). Elbette diğer Avrupalı devletler gibi Birleşik Krallık da II. Dünya Savaşı sonrasında ulusal ihtiyaçlarını dikkate alarak fedakârlık yapacak durumda değildi. Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın kendi ulusal ihtiyaçlarını öne alan bir bakış açısına sahip olmaması gayet anlaşılabilir bir görüntü vermekteydi (Morgan, 1989: 230). Ancak şu husus belirtilmelidir ki başka uluslar için fedakarlıkta bulunmakla sorumluluktan kaçınmak aynı şeyi ifade etmeyecektir.

Harris ise Hindistan ve Filistin'in başarı/başarısızlık temelinde ayrı ayrı ele alınması gerektiğini belirtmiştir. O'na göre Hindistan'dan bir anlaşma ve iki bağımsız devletle ayrılan Birleşik Krallık, Filistin'den ardında bir anarşi bırakarak çekilmiştir. Bu yönüyle Harris'e göre Attlee'nin bizatihi ilgilendiği Hindistan bir dış politika başarısıyken, Filistin açık bir başarısızlığı sembolize etmekteydi. Attlee her ne kadar Filistin sorununu Bevin'e devretmiş olsa da Filistin'deki başarısızlığın da Attlee tarafından üstlenilmesi gerekmektedir (Harris, 1982: 388). Harris'in düşüncesindeki temel sorun ise Hindistan'ın kanlı bir bölünme yaşaması ve Keşmir sebebiyle Hindistan ve Pakistan'ın defalarca savaşmış olduklarının unutulmasıdır.

Attlee "sorumsuzluk yılları" olarak tanımladığı başbakanlık sonrası dönemde de uluslararası politikaya ilişkin konularda görüşlerini bildirmeye devam etmiştir. Bu dönemde kolonyalizme karşı mesafeli tutumunu devam ettiren Attlee Anthony Eden'in 1956'da Süveyş'e düzenlediği askerî harekâtı kolonyalizm ve saldırganlık temelinde eleştirmiştir. Attlee'nin aynı zamanda Harold McMillan'ın "değişim rüzgârı" konuşmasını takdir ettiği ve Afrika'nın dekolonizasyon sürecini desteklediği de belirtilmelidir (Theakston, 2010: 151-152). Ayrıca 1949'da Commonwealth'in modern bir biçimde yeniden yapılandırılması, Attlee döneminde gerçekleştirilen en başarılı dış politika hamlelerinden birisidir.

Rose, Attlee dönemini Ulusal Sağlık Sistemi (NHS), ulusal sigorta planı, ekonomideki millileştirilmesi (kömür-gaz-elektrik-demiryolları-çelik endüstrisi), enflasyonun önlenmesi, gıda yardımları, demokratikleşme çabaları ve istihdam üzerinden büyük başarılarla dolu olarak nitelemiştir (Rose, 1975: 699). Adamthwaite da çok sayıda kişinin Attlee döneminde ortaya koyulan dış politika tercihlerini olumlu bulduklarına değinmiştir (Adamthwaite, 1985: 232). Burada sorulacak soru, Attlee ve hükümetinin kim açısından başarılı olduğuydu. Attlee Britanya halkı için bugün halen önemli bir lider olarak görülmeye devam ediyor. Bunda kuşkusuz II. Dünya Savaşı sonrasında ülkesine yönelik gerçekleştirdiği reformların önemi büyüktür. Ancak küresel açıdan bakıldığında, aynı zamanda

arkasında büyük sorunlar bırakarak bu reformları mümkün kıldığı düşünüldüğünde, Attlee'nin ülke içine dönük başarıları tartışmalı hale gelecektir.

Peki, 1967'deki ölümünün hemen sonrasında Birleşik Krallık'ın refah devleti temelinde yeniden yapılandırılması ve Hindistan'a bağımsızlığın verilmesindeki rolü üzerinden yapılan haberlerle anılan Attlee (Earl Clement Attlee, 1967: 443) başarılı bir başbakanlık dönemi geçirdiyse, iktidarı neden görece kısa sürmüştür? İşçi Partisi 1950 seçimlerini az bir çoğunlukla da olsa kazanmasına rağmen parti içindeki bölünmeler kontrol edilebilirliğini kaybetmekteydi. Diğer taraftan Attlee'nin partideki önemli siyasilerle yaşadığı ayrılıklar, partinin yanında hükümeti de zayıflatmaktaydı. Yaşanan anlaşmazlıkların bir sonucu olarak gelen istifalar, Attlee'nin 1951'de erken seçim talebinde bulunmasını beraberinde getirmiştir. 1951 seçimlerini Muhafazakâr Parti parlamentoda çoğunluğu sağlayarak kazanmasıyla, İşçi Partisi'nin iktidarı da sona ermiştir (Brooke, 1998: 313). Yine de Attlee, İşçi Partisi'nin içinde bulunduğu karmaşaya rağmen 1951 seçimlerinde en fazla oyu almayı başarmıştır. Ancak Muhafazakâr Parti bu seçimde daha fazla sandalyeye sahip olarak hükümeti oluşturmuştur (Laybourn, 2002: 15). Bu bakımdan değerlendirildiğinde Attlee, 1951'de de halkın çoğunluğunun desteğini almayı başarmıştır.

5. Sonuç

Attlee, üniversite öğrenciliği döneminde siyasette aktif bir rol almadığı gibi siyasi hırslardan da uzaktı. Attlee'nin hayata dair amacı, ilgi duyduğu edebiyatı takip etmesini sağlayacak bir geçim sağlamak üzerineydi (Bridges, 1968: 16). Devam eden süreçte sosyal hizmetlere yönelmesi, O'nun düşünceleri üzerinde büyük etki etmiş ve siyaseti sosyal temeldeki düşüncelerini hayata geçirmek için bir araç haline getirmiştir. İşçi Partisi içerisindeki siyasi yükselişi Attlee'yi önce partinin lideri kılmış, II. Dünya Savaşı sırasında hükümette Başbakan Yardımcısı olması ise O'na yönetsel bir tecrübe kazandırmıştı. 1945 ve 1951 yılları arasında yaptığı başbakanlık ise Attlee'nin Britanya toplumu ve İşçi Partisi için önemli bir siyasi figüre dönüşmesini sağlamıştır. Attlee iktidara geldiğinde, çökmüş bir ekonomi ve geleceği belirsizleşmiş bir imparatorlukla ilgilenmek durumundaydı. Bu noktada Attlee'yi zorlayan husus, Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı'nı kazanmasına rağmen dünya gücü sıfatını kaybetmesi ve buna bağlı olarak azalan gücüydü.

Modelski'nin belirttiği üzere 18. Yüzyıl ile başlayıp, iki yüzyıldan fazla sürerek II. Dünya Savaşı ile son bulan Britanya'nın dünya gücü konumu (Modelski, 2005), Attlee'nin küresel önceliklerden ziyade sosyal ve ekonomik konularda ulusal reformasyona odaklanmasını beraberinde getirmiştir. Böyle bir reformun mevcut ekonomik durumda gerçekleştirilebilmesi mümkün olmadığı için ABD'den alınacak yardım hayati bir öneme sahip olmuştur. ABD'nin desteği aynı zamanda Avrupa'nın yeniden inşası için de gerekliydi. Birleşik Krallık ekonomisinin içinde bulunduğu durum ve ABD desteğine olan ihtiyaç, ekonominin dış politika üzerinde belirleyici olduğu bir dönemi başlatmıştır.

Bu belirleyicilik nedeniyle Birleşik Krallık, Almanya'daki işgal bölgesini ABD ile birleştirerek buradaki kontrol ve planlamayı büyük ölçüde ABD'ye devretmiş, Sovyetler Birliği'ne yönelik bakış açısını ABD'yi memnun edecek şekilde revize etmiş, nükleer teknolojinin geliştirilmesi ve atom silahlarının kullanımı konusunda ABD'nin Birleşik Krallık'ı dışarıda bırakmasına yeterince tepki göstermemiş ve Kore'de ABD'ye destek verme yoluna gitmiştir. Bu dönemde ABD'nin gücü, Birleşik Krallık için önemli olmakla birlikte, bu gücün Birleşik Krallık'ın çıkarlarıyla uyumlu olmayabileceği de görülmüştür. Benzer bir biçimde ABD yardımına duyulan ihtiyaç, müzakere gerektiren konularda Birleşik Krallık'ın pozisyonunu da zora sokmuştur. ABD ile ilişkilerde yaşanan sorunlara rağmen NATO'nun kurulmasında, ABD'nin Avrupa'nın yeniden inşası için verdiği desteğin sağlanmasında ve Kore'de ABD'nin fevri kararlar almaktan uzaklaştırılması noktasında Attlee'nin doğru bir strateji izlediği ileri sürülebilir.

Attlee'nin dış politikadaki en önemli başarılarından biri de Commonwealth'in yapısında bir değişikliğe gidilmesidir. Böylece eski kolonilerin bağımsız devletler olarak buraya dahil edilerek, ilişkilerin farklı bir temelde korunmaya çalışılması mümkün kılınmıştır. İmparatorluğun kontrollü bir biçimde tasfiye edilmesi Attlee için önemliyken, bu noktada ulusal reformasyon çabalarını ve azalan gücü de dikkate alarak Keşmir ve Filistin'de sorunların çözülmesi için gereken iradenin ortaya koyulmaması, O'nun en önemli dış politika hatalarındandır. Elbette Birleşik Krallık'ın önceliklerinden fedakârlık ederek bu sorunları çözmesi gerektiği eleştirisi, o günün şartları da dikkate alınarak Attlee'ye yönlendirilemez. Ancak Britanya İmparatorluğu'nun oluşumunda sorumlu olduğu sorunları çözme iradesini göstermemesi, Attlee'yi sorumlu kılar. Attlee'nin bu sorunları BM'ye devretme yoluna gitmesi de bu sorumluluğu azaltmayacaktır.

Çok sayıda kişi Attlee'yi Birleşik Krallık'ın barış zamanındaki en başarılı başbakanı olarak görmeye devam etmekte (Adams, 2007: 42) ve bu noktada makalede de ele alındığı üzere Attlee dönemi, çok sayıda iç ve dış politika başarısının elde edildiği bir dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle Britanya toplumu nezdinde başarılı bir başbakanlık yapmış olsa da Attlee'nin Birleşik Krallık için en başından beri sorumlu olunan sorunlardan kaçınmanın kolaylığını tercih ettiği ve halefleri için de olumsuz bir örnek oluşturduğu vurgulanmalıdır. Tüm bunlar dikkate alındığında, Attlee'nin liderliği Britanya toplumu nezdinde başarıyla anılmaya devam etse de neden olduğu olduğu kemikleşmiş sorunlar, O'nun küresel kamuoyunun "vicdanında" tekrar tekrar "yargılanmasına" sebep olmaktadır.

Kaynakça

- Adams, S. (2007). *Great Britons Leaders: 20 Lives in Brief*. Franklin Watts.
- Adamthwaite, A. (1985). Britain and the World, 1945-9: The View From the Foreign Office. *International Affairs*. 61(2), 223-235.
- Ahuja, R. (2018). Authoritarian Shadows: Indian Independence and the Problem of Democratisation. *Social Scientist*. 46(5-6), 3-20.

Ankit, R. (2010). 1948: The Crucial Year in the history of Jammu and Kashmir. *Economic and Political Weekly*, 45(11), 49–58.

Armaoğlu, F. (2017). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Attlee, C. R. (1920). *The Social Worker*. London: G. Bell and Sons.

Attlee, C. R. (1937). *The Labour Party in Perspective*. London: Victor Gollancz LTD.

Attlee, C. R. (1954a). Britain and America: Common Aims, Different Opinions. *Foreign Affairs*, 32(2), 190–202.

Attlee, C. R. (1954b). *As it Happened*. New York: Viking Press.

Attlee, C. R. (1961). *Empire into Commonwealth*. London & New York: Oxford University Press.

Barnes, R. (2022). ‘In the Mutual Interest’: The Making and Breaking of the United Kingdom-Ceylon Defence Agreement, 1947–1957. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 50(6), 1093–1122.

Bartlett, C. J. (1989). *British Foreign Policy in the Twentieth Century*. Macmillan Education.

Baylis, J. (1984). Britain, the Brussels Pact and the Continental Commitment. *International Affairs*, 60(4), 615–629.

Bew, J. (2017). *Clement Attlee The Man Who Made Modern Britain*. Oxford University Press.

Black, J. (2017). *Kısa İngiltere Tarihi*. (Ekin Duru, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Bloom, C. (1999-2001). The British Labour Party and Palestine, 1917—1948. *Jewish Historical Studies*, 36, 141–171.

Bridges, L. (1968). Clement Richard Attlee First Earl Attlee. 1883-1967. *Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society*, 14, 15–36.

Brooke, S. (1998). Clement Richard Attlee, First Earl of Prestwood. Robert Eccleshall ve Graham Walker (Ed.), *The Biographical Dictionary of British Prime Ministers* içinde (ss. 305-315). London: Routledge.

Buchanan, T. (2016). ‘Loyal Believers and Disloyal Sceptics’: Propaganda and Dissent in Britain during the Korean War, 1950–1953. *History*, 101(5 (348)), 736–755.

Canbolat, İ. S. (2023). *Değişen Dünyada Almanya ve Alman Dış Politikası: Ulusal Çıkar Birlik ve Kamuoyu Tercihini Açısından Bir İnceleme*. Bursa: Ekin.

Clements, B. (2019). *British Public Opinion on Foreign and Defence Policy 1945–2017*. Routledge.

- Daily Telegraph*, (1949 April 11). Attlee is Warning On Reds. 2-2.
- Deighton, A. (1987). The “Frozen Front”: The Labour Government, the Division of Germany and the Origins of the Cold War, 1945-7. *International Affairs*, 63(3), 449–465.
- Dockrill, M. L. (1986). The Foreign Office, Anglo-American Relations and the Korean War, June 1950-June 1951. *International Affairs*, 62(3), 459–476.
- Earl Clement Attlee, 1883-1967. (1967). *Social Service Review*, 41(4), 443–443.
- Eden, A. (1950). *Days for Decision*. Boston, Houghton Mifflin.
- Erkul, İ. Ç. (2021). *Commonwealth’i Anlamak Beşikten Mezara Britanya İmparatorluğu*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Ferguson, N. (2015). *İmparatorluk Britanya’nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*. (Nurettin Elhüseyni, Çev.), İstanbul: YKY Yayınları.
- Foot, R. J. (1986). Anglo-American Relations in the Korean Crisis: The British Effort to Avert an Expanded War, December 1950–January 1951. *Diplomatic History*, 10(1), 43–57.
- Garnett, M., Mabon, S. ve Smith, R. (2018). *British Foreign Policy Since 1945*. New York: Routledge.
- Gaskarth, J. (2013). *British Foreign Policy*. Polity Press.
- Géraud, A. (1954). Rise and Fall of the Anglo-French Entente. *Foreign Affairs*, 32(3), 374–387.
- Gormly, J. L. (1984). The Washington Declaration and the “Poor Relation”: Anglo-American Atomic Diplomacy, 1945–46. *Diplomatic History*, 8(2), 125–143.
- Gowing, M. (1989). Britain, America and the Bomb. Michael Dockrill ve John W. Young (Ed.), *British Foreign Policy, 1945-56* içinde (ss. 31-46). Palgrave Macmillan.
- Grant, P. A. (1995). President Harry S. Truman and the British Loan Act of 1946. *Presidential Studies Quarterly*, 25(3), 489–496.
- Haney, J. (1988). *Clement Attlee*. New York: Chelsea House.
- Haraszti, É. H. (1988). British Foreign Policy and Eastern Europe Under the Labour Government 1945-1951. *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 34(2/3), 279–290.
- Haron, M. (1983). Britain and Israel, 1948-1950. *Modern Judaism*, 3(2), 217–223.
- Harris, K. (1982). *Attlee*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Hennessy, P. ve Brownfeld, G. (1982). Britain's Cold War Security Purge: The Origins of Positive Vetting. *The Historical Journal*, 25(4), 965–974.

Howell, D. (2006). *Attlee*. London: Haus Publishing.

Jones, M. (2011). Great Britain, The United States, and Consultation Over Use of the Atomic Bomb, 1950—1954. *The Historical Journal*, 54(3), 797–828.

Kennedy, P. (1990). *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri, 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*. (Birtane Karanakçı, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kissinger, H. A. (1982). Reflections on a Partnership: British and American Attitudes to Postwar Foreign Policy. *International Affairs*, 58(4), 571–587.

Kochavi, A. J. (1998). The Struggle Against Jewish Immigration to Palestine. *Middle Eastern Studies*, 34(3), 146–167.

Kundnani, H. (2019-2020). Bevin, the International Realist. *The World Today*, 75(6), 21.

Laybourn, K. (2002). *Fifty Key Figures in Twentieth-Century British Politics*. London & New York: Routledge.

Louis, R. (1997). Hong Kong: the Critical Phase, 1945-1949. *The American Historical Review*, 102(4), 1052–1084.

Lowe, P. (1989). The Korean War in Anglo-US Relations, 1950-53, Michael Dockrill ve John W. Young (Ed.), *British Foreign Policy, 1945-56* içinde (ss. 126-148). Palgrave Macmillan.

MacShane, D. (2012). Council Of Europe: the Soft Power Twin. *The World Today*, 68(1), 16–17.

Matthijs, M. (2014). Britain and Europe: the End of the Affair? *Current History*, 113(761), 91–97.

Melissen, J., ve Zeeman, B. (1986-1987). Britain and Western Europe, 1945-51: Opportunities Lost? *International Affairs*, 63(1), 81–95.

Modelski, G. (2005). Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus Devlet, *Uluslararası İlişkiler*, 2(7), 3-30.

Moore, R. S. (1983). *Escape From Empire: the Attlee Government and the Indian Problem*. Oxford: Clarendon Press.

Morgan, K. O. (1989). *Labour in Power, 1945-195*. Oxford University Press.

Murfett, M. H. (2014). Another Jewel Forsaken: The Role of Singapore in British Foreign and Defence Policy, 1919–68. Malcolm H. Murfett (Ed.), *Shaping British Foreign and Defence Policy in the Twentieth Century A Tough Ask in Turbulent Times*. içinde (ss. 159-192). Palgrave Macmillan.

- Onslow, C. G. D. (1951). West German Rearmament. *World Politics*, 3(4), 450–485.
- Özdal, B. (2021). Marshall Planı. Barış Özdal ve R. Kutay Karaca (Ed.). *Diplomasi Tarihi II*. içinde (ss. 262-262). Bursa: Dora Yayınları.
- Parsons, R. (1945). The Labor Party and India. *Far Eastern Survey*, 14(23), 337–339.
- Pearce, R. D. (1997). *Attlee*. New York: Longman.
- Prime Minister Attlee. (1951). *Current History*, 20(113), 47–49.
- Prime Minister Clement Attlee. (1945). *Social Service Review*, 19(3), 426–428.
- Reynolds, D. (1988-1989). Rethinking Anglo-American Relations. *International Affairs*, 65(1), 89–111.
- Rose, R. (1975). Clement Attlee. Herbert Van Thal (Ed.), *The Prime Ministers: From Sir Robert Walpole to Edward Heath* içinde (ss. 689-702). New York: Stein and Day.
- Sander, O. (2004). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sanders, D. (1989). *Losing an Empire, Finding a Role an Introduction to British Foreign Policy Since 1945*. Macmillan Education.
- Scott, L. (2006). Labour and the Bomb: The First 80 Years. *International Affairs*, 82(4), 685–700.
- Shlaim, A. (1985). The Partition of Germany and the Origins of the Cold War. *Review of International Studies*, 11(2), 123–137.
- Shlaim, A. (1989). Britain and the Arab- Israeli War of 1948, Michael Dockrill, ve John W. Young (Ed.), *British Foreign Policy 1945-56* içinde (s. 77-100). Palgrave Macmillan.
- Smith, R. ve Zametica, J. (1985). The Cold Warrior: Clement Attlee Reconsidered, 1945-7. *International Affairs*, 61(2), 237–252.
- Spitzer, N. (1988). Dividing a City. *The Wilson Quarterly*, 12(3), 100–122.
- Tal, L. (1995). Britain and the Jordan Crisis of 1958. *Middle Eastern Studies*, 31(1), 39–57.
- Taylor, P. M. (1989). The Projection of Britain Abroad, 1945-51, Michael Dockrill ve John W. Young (Ed.), *British Foreign Policy, 1945-56* içinde (ss.9-30). Palgrave Macmillan.
- Theakston, K. (2010). *After Number 10 Former Prime Ministers in British politics*. Palgrave Macmillan.
- Thornton, A. P. (1963-1964). Decolonisation. *International Journal*, 19(1), 7–29.

Toye, R. (2003). The Attlee Government, the Imperial Preference System and the Creation of the Gatt. *The English Historical Review*, 118(478), 912–939.

UK Parliament. (1947 November 5). Burma Independence Bill. <https://hansard.parliament.uk/commons/1947-11-05/debates/b1170b18-5d77-4364-ba97-4a573172c43e/BurmaIndependenceBill> (Erişim: 19.04.2024).

University of Leeds. (13 October 2016). Britain's post-war prime ministers ranked by politics experts <https://www.leeds.ac.uk/news-society-politics/news/article/3930/britain-s-post-war-primeministers-ranked-by-politics-experts> (11.05.2024).

Weiler, P. (1987). British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the Labour Governments, 1945-1951. *Journal of British Studies*, 26(1), 54–82.

Whitworth, W. (2021). West German Rearmament Protests and the Reframing of Germany as Pacifist. *European Review of International Studies*, 8(2), 166–190.